

Jakubowski A., Bronisz U., 2015, Granica Unii Europejskiej jako czynnik (dez)aktywizujący rozwój i konkurencyjność obszarów przygranicznych, [w:] A. Grynia (red.), Wybrane aspekty rozwoju i konkurencyjności nowych krajów członkowskich Unii Europejskiej, Wilno: Wydział Ekonomiczno-Informatyczny w Wilnie Uniwersytet w Białymstoku, ss. 627-639.

Andrzej Jakubowski¹, Urszula Bronisz²

GRANICA UNII EUROPEJSKIEJ JAKO CZYNNIK (DEZ)AKTYWIZUJĄCY ROZWÓJ I KONKURENCYJNOŚĆ OBSZARÓW PRZYGRANICZNYCH

Streszczenie

Przygraniczne położenie może mieć różnoraki wpływ na rozwój i konkurencyjność obszarów przygranicznych w zależności od typu i charakteru granicy. W 2004 roku Polska stała się członkiem Unii Europejskiej. Tym samym jej granice z Niemcami, Czechami, Słowacją oraz Litwą stały się otwartymi i integracyjnymi granicami wewnętrznymi UE, natomiast granice z Ukrainą, Białorusią i Rosją – stosunkowo szczelnymi granicami zewnętrznymi. Celem artykułu jest ocena poziomu oraz dynamiki konkurencyjności obszarów przygranicznych (na poziomie NUTS3) położonych zarówno przy wewnętrznej, jak i zewnętrznej granicy UE w latach 2004-2014. W niniejszym artykule autorzy starają się sprawdzić, na ile bliskość granicy charakteryzującej się znacznym poziomem szczelności i niską przenikalnością ogranicza możliwości rozwojowe obszarów przygranicznych oraz czy bliskość otwartej granicy państwowej można uznać za czynnik aktywizujący ich rozwój i konkurencyjność.

EUROPEAN UNION BORDER AS A FACTOR (DE)ACTIVATING DEVELOPMENT AND COMPETITIVENESS OF THE BORDER AREAS

Summary

Border location can have varied influence on the development and competitiveness of border areas. In 2004 Poland became a member of the European Union. Thus its borders with Germany, the Czech Republic, Slovakia and Lithuania have become internal EU borders, gaining the characteristics of the borders open and integration, while the borders with Ukraine, Belarus and Russia - the EU's external borders, much sealed by the introduction of the visa regime and Polish accession to the Schengen Agreement. The purpose of this article is to assess the level and dynamics of competitiveness of border areas (at NUTS3) located at both internal and external border of the EU in the years 2004-2014. The authors of this paper tries to verify how proximity of the border characterized by a high level of tightness and low permeability reduces the possibility of development of border areas and whether the proximity of the open border of the state can be considered as a factor activating their growth and competitiveness.

¹ Dr Andrzej Jakubowski – Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Wydział Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej.

² Dr Urszula Bronisz – Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Wydział Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej.

Keywords: border areas, competitiveness, European Union.

Wstęp

Przygraniczne położenie przesądza o peryferyjności w znaczeniu geograficznym. Może ono mieć jednak różnoraki wpływ na rozwój i konkurencyjność obszarów przygranicznych w zależności od typu i charakteru granicy. Bliskość granicy charakteryzującej się znacznym poziomem szczelności i niską przenikalnością ogranicza możliwość budowy transgranicznych związków funkcjonalno-przestrzennych, nadając położonym przy niej obszarom również cech obszarów peryferyjnych w znaczeniu społeczno-ekonomicznym. Z kolei położenie przy otwartej granicy państwowej prowadzi do wzrostu transgranicznych powiązań technologicznych i kapitałowych, przepływu pracowników oraz podejmowania wspólnych przedsięwzięć partnerskich. Tym samym otwartość granicy państwowej stanowi ważny czynnik rozwojowy dla obszarów położonych po jej obu stronach.

W 2004 roku Polska stała się członkiem Unii Europejskiej. Tym samym jej granice z Niemcami, Czechami, Słowacją oraz Litwą stały się wewnętrznymi granicami UE, nabierając cech granic otwartych i integracyjnych, natomiast granice z Ukrainą, Białorusią i Rosją – granicami zewnętrznymi UE, znacznie uszczelnionymi w wyniku wprowadzenia ruchu wizowego oraz przystąpienia Polski do Układu z Schengen. Celem artykułu jest ocena poziomu oraz dynamiki konkurencyjności obszarów przygranicznych (na poziomie NUTS3) położonych zarówno przy wewnętrznej, jak i zewnętrznej granicy UE w latach 2004-2014.

1. Konkurencyjność jako kategoria badawcza

Konkurencyjność to potencjał, możliwości oraz umiejętności danego podmiotu do sprostania konkurencji, czyli rywalizacji ze strony innych podmiotów³. Rozumiana jako zdolność do długookresowego, efektywnego rozwoju⁴, jest funkcją dynamicznego wzrostu, innowacji i zdolności do zmiany⁵, zaś jej immanentnymi cechami są efektywność, dynamika i elastyczność działania⁶. Konkurencyjność danego obszaru może być definiowana jako jego zdolność do produkowania dóbr i usług, które znajdują nabywców na rynkach międzynarodowych, zapewniając wysoki i jednocześnie trwały poziom dochodów⁷ lub jako zespół cech przesądających o atrakcyjności danego układu terytorialnego z punktu widzenia

³ S. Marciniak, *Innowacyjność i konkurencyjność gospodarki*, C.H.Beck, Warszawa 2010, s. 131.

⁴ B. Bakier, K. Meredyk, *Istota i mechanizm konkurencyjności*, [w:] *Konkurencyjność gospodarki polskiej a rola państwa przed akcesją do Unii Europejskiej*, H. Podedworny, J. Grabowiecki, H. Wnorowski, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2000, s. 39.

⁵ M. E., Porter, *Strategia konkurencji. Metody analizy sektorów i konkurencji*, PWE Warszawa 1992, s. 25.

⁶ B. Jeliński, *Wpływ konkurencyjności międzynarodowej na kształt zagranicznej polityki ekonomicznej*, [w:] *Problemy współczesnej gospodarki światowej*, H. Treder (red.), Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, Prace i Materiały Instytutu Handlu Zagranicznego UGd, nr 30, Sopot 2007 s. 109.

⁷ *Rozwijające się regiony – rozwijająca się Europa, Czwarty raport na temat spójności gospodarczej i społecznej*, Komisja Europejska 2007, ss. 109-110.

lokowania inwestycji czy miejsca zamieszkania⁸. Za region konkurencyjny uważany jest taki, który umożliwi tworzenie nowych kombinacji strukturalnych, poprzez korzystanie z zasobów ludzkich i rzeczowych, dających przewagę w postaci skomercjalizowania jego wytworów⁹. Systematyczna poprawa konkurencyjności przyczynia się do wzrostu i rozwoju danego obszaru. Podstawowym czynnikiem wpływającym na konkurencyjność regionu jest jego siła ekonomiczna na którą składają się m.in. takie czynniki jak gęstość lokalnego biznesu, gospodarka oparta a wiedzy czy aktywność ekonomiczna. Wskaźnikiem obrazującym efektywność i wydajność gospodarki jest Produkt Krajowy Brutto *per capita*. Poprawa konkurencyjności jest procesem złożonym, możliwym do zaobserwowania w dłuższej perspektywie czasu. Na poziomie poszczególnych jednostek terytorialnych czynniki wpływające na rozwój konkurencyjności są zróżnicowane. Jednocześnie o prawdziwej regionalnej konkurencyjności możemy mówić wtedy gdy wzrostowi gospodarczemu towarzyszy wzrost wynagrodzeń, przekładający się na poprawę standardu życia mieszkańców¹⁰. Konkurencyjność nie jest celem samym w sobie. Powinna prowadzić do rozwoju gospodarczego, wzrostu standardu życia i dobrobytu mieszkańców danego obszaru. Miarą konkurencyjności danej jednostki terytorialnej jest więc umiejętne i efektywne wykorzystanie zasobów endogenicznych (tj. m.in. kapitału ludzkiego, społecznego, zasobów kulturowych, technologii czy przestrzeni). Należy jednak pamiętać, iż procesy rozwojowe zachodzące na danym obszarze charakteryzują się znaczącą złożonością, różna jest dynamika przeobrażeń i intensywność zmian społeczno-gospodarczych.

Obecnie tworzenie warunków dla rozwoju i wzrostu konkurencyjności jednostek terytorialnych jest także jednym z podstawowych priorytetów Unii Europejskiej. Znaczenie konkurencyjności jako warunku koniecznego dla dynamicznego rozwoju gospodarczego zostało podkreślone już w Strategii Lizbońskiej podpisanej w 2000 r. Podstawowym kierunkiem polityki regionalnej stało się wzmacnianie konkurencyjności różnych struktur gospodarczych i terytorialnych. Podpisana w 2010 r. nowa strategia rozwoju Unii Europejskiej *Europa 2020: strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu* zawierająca wytyczne dla działań prorozwojowych UE na lata 2010-2020 nadal priorytetowo traktuje kwestie konkurencyjności jednostek terytorialnych.

2. Znaczenie granicy w kontekście procesów rozwojowych i konkurencyjności

Problematyka granic jest interdyscyplinarnym, wieloaspektowym zagadnieniem, będącym przedmiotem zainteresowania badaczy różnych dyscyplin naukowych. Wielowymiarowość pojęcia sprawia iż zagadnienie to może być analizowane na gruncie nauk historycznych,

⁸ P. Góralski, M. Lazarek, *Czynniki kształtujące konkurencyjność regionów*, Zeszyty Naukowe SGGW, Polityki Europejskie, Finanse i Marketing nr 1(50) 2009, s. 310.

⁹ M. Klamut, *Konkurencyjność gospodarki regionalnej i lokalnej*, [w:] *Gospodarka regionalna i lokalna*, Z. Strzelecki (red.), PWN, Warszawa 2008, s. 51.

¹⁰ R. Huggins, *Debates and Surveys Creating a UK Competitiveness Index: Regional and Local Benchmarking*, "Regional Studies" 2003, vol. 37.1, s. 93.

geograficznych, politycznych, socjologicznych czy ekonomicznych. Definiowana w zależności od przyjętego celu badawczego, granica najczęściej postrzegana jest jako linia podziału, bariera uniemożliwiająca lub utrudniająca współpracę czy wspólne działania, lub też strefa kontaktu¹¹. J. Bańskidefiniuje granicę jest formę geometryczną (linię lub strefę) oddzielającą od siebie w sposób umowny fragmenty czasoprzestrzeni. Najczęściej przyjmuje ona postać linii oddzielającej dwa lub więcej państw. Z kolei granica pomiędzy regionami przyjmuje postać strefy (a na mapie linii) oddzielającej dwa obszary odróżniające się od siebie ze względu na jakieś kryterium¹². W szerszym kontekście granica rozumiana jest jako struktura społeczno-przestrzenna ukazująca występujące na różnych płaszczyznach zróżnicowania¹³. Położenie przy granicy może stanowić potencjalną szansę rozwojową, bowiem granicę można traktować jako źródło korzyści lokalizacyjnych, stymulujące rozwój lokalny¹⁴, ważna jest jednak siła gospodarcza sąsiednich państw. Na konkurencyjność obszarówprzygranicznych istotny wpływ mają także uwarunkowania instytucjonalno-polityczne, gdy są niekorzystne stają się czynnikiem bardziej hamującym niż aktywizującym rozwój.

Analizując wpływ granicy na obszary przygraniczne R. Ratti wyróżnił trzy typy efektów granicznych mających wpływ na procesy rozwojowe zachodzące w obszarze ich oddziaływania. Po pierwsze granica może być postrzegana jako bariera, skutkująca peryferyjnością obszarów przygranicznych w odniesieniu do reszty kraju. Po drugie może ona być postrzegana jako filtr, przesądzający o selektywnym charakterze wpływu granicy na procesy rozwojowe na obszarach przygranicznych, głównie poprzez ograniczenia natury prawnej. I po trzecie granica otwarta prowadzi do wzrostu powiązań w ramach pogranicza oraz osiągnięcia przez nie większego stopnia integracji niż z centrum politycznym i gospodarczym państwa w wymiarze rozwoju ekonomicznego, politycznego kulturowego¹⁵.

W przypadku Polski szczególny wpływ na zmianę funkcji oraz samego znaczenia granicy miały przemiany polityczne oraz procesy integracyjne w ramach Unii Europejskiej. Przystąpienie do struktur europejskich sprawiło, iż granice z Niemcami, Czechami, Słowacją oraz Litwą stały się wewnętrznymi granicami UE, nabierając cech granic otwartych i integracyjnych, natomiast granice z Ukrainą, Białorusią i Rosją – granicami zewnętrznymi UE, znacznie uszczelnionymi w wyniku wprowadzenia ruchu wizowego oraz przystąpienia Polski do Układu z Schengen. Likwidacja granic wewnętrznych, a raczej zmiana ich charakteru poprzez nadanie im otwartości przy jednoczesnym hermetycznym zamknięciu granic zewnętrznych skutkowało istotnymi przeobrażeniami społeczno-ekonomicznymi.

¹¹ R. Ratti, *Spatial and Economic Effect of Frontiers. Overview of Traditional and New Approaches and Theories of Border Area Development* (in:) *Theory and Practice of Transborder Cooperation*, eds. R. Ratti, S. Reichman, Basel and Frankfurt am Main 1993, s. 130.

¹² J. Bański, *Granica w badaniach geograficznych – definicja i próby klasyfikacji*, „Przegląd Geograficzny” 2010, 82, 4, s. 492.

¹³ H. Van Houtum, *The Geopolitics of Borders and Boundaries*, *Geopolitics* 2005, No 10(4), s.670.

¹⁴ J. Bański, *op. cit.*, s. 501.

¹⁵ Za: A. Raczyk, S. Dołzbłasz, M. Leśniak-Johann, *Relacje współpracy i konkurencji napograniczu polsko-niemieckim*, Wydawnictwo „Gaskor”, Wrocław 2012, s. 18.

W tym kontekście wyjaśnienia wymaga również samo pojęcie obszaru przygranicznego. W przeciwieństwie do obszaru transgranicznego (pogranicza), obejmującego tereny położone po obu stronach granicy, oznacza on obszar leżący wyłącznie na terytorium jednego państwa¹⁶. Jego zasięg może być delimitowany w różny sposób. Może opierać się na wyznaczeniu zasięgu wpływu granicy na procesy rozwojowe, bądź też przyjęciu za podstawę delimitacji odpowiednich jednostek podziału administracyjnego¹⁷. W ujęciu szerokim za obszary przygraniczne można więc uznać województwa przylegające do granicy, natomiast w wąskim – pas gmin lub powiatów sąsiadujących z granicą. W niniejszej pracy za obszar przygraniczny uznano pas jednostek poziomu NUTS 3 (tzn. podregionów) położonych wzdłuż granic państwowych. Warto nadmienić, iż podejście takie jest zgodne z terminologią UE¹⁸.

3. Metoda badania

Badaniem objęto 21 jednostek przestrzennych na poziomie NUTS 3, tj. podregionów charakteryzujących się przygranicznym położeniem, przy czym pod uwagę brana była wyłącznie granica lądowa. Jednocześnie dokonano podziału na dwa podzbiory – grupę A obejmującą podregiony położone przy wewnętrznej granicy Unii Europejskiej oraz grupę B obejmującą podregiony położone przy granicy zewnętrznej. W przypadku podregionów położonych zarówno przy wewnętrznej, jak i zewnętrznej granicy Unii Europejskiej (podregiony suwalski oraz krośnieński) o przyporządkowaniu do konkretnej kategorii decydowała przewaga w długości granicy wyrażona w km. W ten sposób do podzbioru A zostało zakwalifikowanych 13 podregionów (szczeciński, stargardzki, gorzowski, zielonogórski, jeleniogórski, wałbrzyski, nyski, opolski, rybnicki, bielski, nowosądecki, krośnieński oraz suwalski), natomiast do podzbioru B – 8 podregionów (przemyski, chełmsko-zamojski, bialski, łomżyński, białostocki, ełcki, olsztyński oraz elbląski). Zakres czasowy badania obejmuje rok 2004 oraz 2014, dzięki czemu możliwe stało się porównanie zmian poziomu konkurencyjności obszarów przygranicznych w czasie ostatniego dziesięciolecia, tj. od momentu przystąpienia Polski do Unii Europejskiej¹⁹.

Konkurencyjność jest efektem oddziaływań zróżnicowanych czynników, dlatego też nie powinna być oceniana przez pryzmat pojedynczego wskaźnika. Aby określić poziom konkurencyjności wybranych regionów przygranicznych zastosowano dobór odpowiednich cech bazując na założeniach metody badawczej Roberta Hugginsa. Metoda ta umożliwia porównanie różnych komponentów konkurencyjności a tym samym ujmuje całościowo jej regionalny aspekt. Tworzy 3-czynnikowy model konkurencyjności pozwalający na

¹⁶*Ibidem*, s. 24.

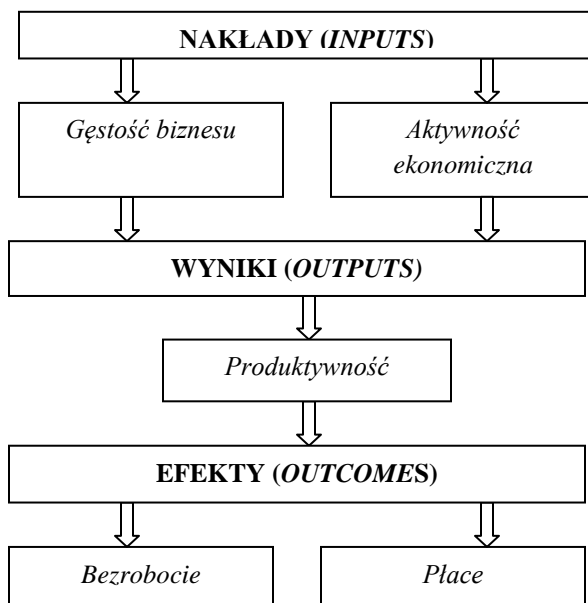
¹⁷ A. Miszczuk, *Uwarunkowania peryferyjności regionu przygranicznego*, Wydawnictwo Norbertinum, Lublin 2013, ss. 59-60.

¹⁸ A. Raczyk, S. Dołzbłasz, M. Leśniak-Johann, *op. cit.*, ss. 24-25.

¹⁹ Ze względu na brak dostępności wyjątek stanowiły dane dotyczące pracujących w gospodarce narodowej na 1000 ludności (dla roku 2005 oraz 2013), a także dane dotyczące poziomu produktu krajowego brutto na 1 mieszkańca (dla roku 2004 oraz 2012).

szczegółową ocenę czynników określonych jako kluczowe dla wzrostu konkurencyjności oraz obserwację zmian zachodzących w dłuższej perspektywie czasu. Wyróżnia nakłady (inputs), wyniki (outputs) i efekty konkurencyjności (outcomes). Jako nakłady konkurencyjności (inputs) potraktowano gęstość regionalnego biznesu oraz aktywność ekonomiczną ludności²⁰. Efektywność zaangażowanych nakładów określa produktywność (outputs), która w znacznym stopniu warunkowana jest strukturą regionalnej gospodarki, umiejętnością wykorzystania czynników produkcji, wiedzy czy technologii. Poziom regionalnej konkurencyjności ukazuje zaś wielkość bezrobocia na regionalnym lub lokalnym rynku pracy oraz poziom płac, istotnie warunkujący jakość życia mieszkańców (outcomes). Nakłady konkurencyjności (*inputs*) stanowiły punkt odniesienia dla dalszych badań. Uznano, że to właśnie gęstość biznesu oraz aktywność ekonomiczna ludności wpływają w największym stopniu na wydajność regionalnej gospodarki, mierzoną wartością PKB *per capita*. Z kolei wydajność – produktywność przekłada się na poziom regionalnego bezrobocia i płac, które są ostatecznym wyrazem konkurencyjności. Konkurencyjność wynika bowiem z produktywności, zaś jej celem jest wzrost warunków życia mieszkańców oraz utrzymanie bezrobocia na względnie niskim poziomie²¹.

Rysunek 1. Model konkurencyjności do oceny regionalnej i lokalnej konkurencyjności

Źródło: Opracowanie własne.

²⁰ Ze względu na brak dostępnych danych na poziomie NUTS 3 konieczne stało się zrezygnowanie z równie ważnego komponentu nakładów, mianowicie gospodarki opartej na wiedzy.

²¹ R. Huggins, W. Davies, *European Competitiveness Index 2006-2007*, United Kingdom 2006, s. 8.

W celu przeprowadzenia analizy wybrano katalog cech – wskaźników, które zostały przypisane do trzech wyróżnionych kluczowych czynników determinujących konkurencyjność, tj. nakładów (inputs), wyników (outputs) i efektów konkurencyjności (outcomes). Źródłami danych empirycznych były informacje zawarte na stronie internetowej Głównego Urzędu Statystycznego w Banku Danych Lokalnych. Doboru wskaźników dokonano w taki sposób, aby charakteryzowały się odpowiednią zmiennością przestrzenną oraz różną wartością informacyjną. W celu ustalenia finalnego zestawu wskaźników diagnostycznych zastosowano selekcję opartą o współczynnik zmienności oraz odpowiednio słabe skorelowanie cech. Pozwoliło to na zbadanie zróżnicowania konkurencyjności obszarów przygranicznych w Polsce przy wykorzystaniu wskaźników taksonomicznych.

Ostatecznie do budowy wskaźników syntetycznych wykorzystanych zostało 5 zmiennych:

x1 – podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności;

x2 – pracujący w gospodarce narodowej na 1000 ludności;

x3 – produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca (w zł);

x4 – stopa bezrobocia (w %);

x5 – przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w gospodarce narodowej (w zł), przy czym zmienne x1 i x2 zostały potraktowane jako nakłady konkurencyjności (inputs), zmienna x3 jako wyniki konkurencyjności (outputs), a zmienne x4 i x5 jako efekty konkurencyjności (outcomes).

Do stworzenia wskaźników syntetycznych wykorzystana została metoda względnych odległości od wzorca²². Przy obliczaniu wykorzystane zostały następujące wzory:

$$(1) H_{ij} = \frac{(X_{ij} - X_{i\min})}{X_{i\max} - X_{i\min}} 100, \quad (2) H_{ij} = \frac{(X_{i\max} - X_{ij})}{X_{i\max} - X_{i\min}} 100,$$

gdzie:

X_{ij} - empiryczna wartość i -tego miernika w j -tym podregionie,

$X_{i\min}$ - najniższa spośród badanych podregionów wartość i -tego miernika,

$X_{i\max}$ - najwyższa spośród badanych podregionów wartość i -tego miernika,

przy czym wzór (1) stosowany jest w przypadku wskaźników o charakterze stymulanty (wzrost jej wartości świadczy o wzroście poziomu zjawiska złożonego), natomiast wzór (2) w przypadku wskaźników o charakterze destymulanty (wzrost jej wartości świadczy o spadku poziomu zjawiska złożonego). Zastosowanie obu wzorów pozwala na uzyskanie dodatknych wartości cząstkowych mierników syntetycznych, umożliwiając ich zestawienie ze sobą.

Otrzymane w ten sposób wartości (zarówno dla stymulant, jak i destymulant) zostały sprowadzone do zakresu od 0 (wartość najniższa) do 100 (wartość najwyższa) w celu ułatwienia interpretacji wyników. Następnie wyliczone zostały wartości wskaźników

²²Szerzej: U. Bronisz i inni, *Konkurencyjność powiatów w województwie lubelskim w latach 1999-2004*, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2015, ss. 26-27.

syntetycznych dla 2004 oraz 2014 roku opisujących poziom konkurencyjności badanych obszarów, stanowiących podstawę dla stworzenia rankingów. Ogólny miernik syntetyczny zawiera się w przedziale od 0 (najniższy możliwy do uzyskania wynik) oraz 100 (najwyższy do uzyskania wynik). Miejsce każdego podregionu w rankingu było uwarunkowane wysokością ogólnego miernika syntetycznego.

4. Wyniki badania

W oparciu o przedstawioną powyżej metodologię utworzono ranking konkurencyjności obszarów przygranicznych w Polsce dla roku 2004 oraz 2014. Zostały one zaprezentowane w tabeli 1 (dla roku 2004) oraz tabeli 2 (dla roku 2014).

Tabela 1. Ranking konkurencyjności obszarów przygranicznych w Polsce w 2004 r.

Pozycja w rankingu	Podregion	Wartość wskaźnika syntetycznego	Grupa
1	bielski	76,1	A
2	opolski	68,9	A
3	rybnicki	66,3	A
4	białostocki	62,3	B
5	szczeciński	52,9	A
6	gorzowski	52,0	A
7	olsztyński	47,4	B
8	suwalski	45,8	A
9	zielonogórski	45,5	A
10	łomżyński	43,7	B
11	jeleniogórski	43,7	A
12	wałbrzyski	37,1	A
13	chełmsko-zamojski	36,5	B
14	starogardzki	35,0	A
15	białski	32,2	B
16	krośnieński	29,6	A
17	przemyski	28,7	B
18	nowosądecki	24,2	A
19	elbląski	21,6	B
20	nyski	20,4	A
21	ełcki	12,1	B

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (www.stat.gov.pl).

W 2004 roku, a więc w momencie przystąpienia Polski do Unii Europejskiej, liderem klasyfikacji okazał się podregion bielski, który osiągnął 76,1% poziomu wzorcowego, wyprzedzając podregiony opolski i rybnicki. Na kolejnych pozycjach uplasowały się podregiony białostocki, szczeciński, gorzowski oraz olsztyński. Na wysoką lokatę tych podregionów wpłynął zapewne fakt zlokalizowania na ich terenie dużych miast wojewódzkich (zwłaszcza Szczecin i Białystok), będących regionalnymi ośrodkami wzrostu. Na ostatnich pozycjach znalazły się natomiast podregiony: ełcki, nyski oraz elbląski. Choć najwyższe lokaty

zajęły podregiony zlokalizowane przy południowej granicy z Republiką Czeską, na wysokich pozycjach uplasowały się również podregiony graniczące z Białorusią i Litwą, Niemcami, a także Federacją Rosyjską. Jednocześnie warto zauważyć, że w pierwszej 10 nie znalazła się żadna jednostka terytorialna położona przy granicy z Ukrainą.

Tabela 2. Ranking konkurencyjności obszarów przygranicznych w Polsce w 2014 r.

Pozycja w rankingu	Podregion	Wartość wskaźnika syntetycznego	Grupa
1	bielski	80,4	A
2	opolski	69,1	A
3	rybnicki	69,0	A
4	gorzowski	60,1	A
5	białostocki	55,7	B
6	szczeciński	53,7	A
7	jeleniogórski	49,0	A
8	zielonogórski	48,5	A
9	olsztyński	43,1	B
10	łomżyński	42,3	B
11	wałbrzyski	39,4	A
12	starogardzki	38,6	A
13	krośnieński	36,7	A
14	suwalski	36,0	A
15	nowosądecki	35,8	A
16	chełmsko-zamojski	35,7	B
17	białski	32,5	B
18	nyski	28,2	A
19	przemyski	27,9	B
20	elbląski	22,9	B
21	elcki	9,7	B

Zródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (www.stat.gov.pl).

W 2014 roku pozycję lidera utrzymał podregion bielski (wartość wskaźnika syntetycznego wyniosła 80,4% wzorca), zaś na kolejnych pozycjach znalazły się – podobnie jak w przypadku rankingu dla 2004 roku – podregiony opolski i rybnicki. Z kolei na ostatnich miejscach uplasowały się podregiony: elcki, elbląski oraz przemyski.

Z punktu widzenia celów niniejszej pracy kluczowe znaczenie ma obserwacja zmian w poziomie konkurencyjności poszczególnych obszarów przygranicznych, jakie zaszły na przestrzeni ostatniego dziesięciolecia (lata 2004-2014) przy uwzględnieniu kryterium położenia przy wewnętrznej, bądź też zewnętrznej granicy Unii Europejskiej. Przede wszystkim należy zauważyć, że badane podregiony charakteryzowały się dość dużą stabilnością pod względem zajmowanych pozycji, o czym świadczy wysoka wartość współczynnika korelacji rang Spearmana, która wyniosła 0,93. Spośród 21 analizowanych jednostek przestrzennych 8 poprawiło swoją lokatę, 8 – pogorszyło, natomiast pozycja 5 podregionów pozostała bez zmian. W grupie podregionów, które zanotowały awans w rankingu, znalazły się wyłącznie

jednostki położone przy wewnętrznej granicy UE, natomiast w grupie podregionów, które zanotowały spadek zajmowanej pozycji 6 położonych było przy granicy zewnętrznej UE oraz 2 przy granicy wewnętrznej. Podobne zmiany zaszły w zakresie wartości wskaźnika syntetycznego dla analizowanych jednostek terytorialnych. Jego spadek zaobserwowano w przypadku 7 podregionów, z czego 6 położonych było przy zewnętrznej granicy UE. Jednocześnie wzrost wartości analizowanego wskaźnika zanotowano w przypadku 14 jednostek, z czego 12 położonych było przy granicy wewnętrznej. W grupie jednostek położonych przy granicy zewnętrznej UE wyjątkami okazały się podregiony bialski i elbląski, które pomimo wzrostu wartości miernika odnotowały spadek w rankingu, natomiast w grupie powiatów położonych przy wewnętrznej granicy UE wyjątkiem okazał się podregion suwalski, który odnotował największe zmniejszenie wartości wskaźnika, co przełożyło się na spadek pozycji w rankingu z 8 na 14 pozycję.

Podsumowując tę część badań należy podkreślić, że poprawę poziomu konkurencyjności obszarów przygranicznych określonej za pomocą syntetycznego miernika bazującego na pięciu wyselekcjonowanych wskaźnikach częściowych zaobserwowano przede wszystkim w grupie podregionów położonych przy wewnętrznej granicy Unii Europejskiej. Z kolei poziom konkurencyjności podregionów położonych przy granicy zewnętrznej generalnie uległ obniżeniu. Wyniki te zdają się potwierdzać niekorzystny wpływ położenia przy mało przenikalnej zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na procesy rozwojowe oraz poziom konkurencyjności obszarów przygranicznych. Warto jednak zastanowić się, czy położenie przy znacznie bardziej przenikalnej, integracyjnej granicy wewnętrznej UE można uznać za czynnik aktywizujący i dynamizujący procesy rozwojowe położonych przy niej obszarów przygranicznych? W tym celu przeprowadzona została analiza średnich wartości poszczególnych wskaźników składających na syntetyczny miernik konkurencyjności obszarów przygranicznych w podziale na trzy typy podregionów: A – położonych przy wewnętrznej granicy UE, B – położonych przy zewnętrznej granicy UE oraz C – pozostałych podregionów pozbawionych dostępu do granicy państwowej. Pozwoli ona na odniesienie poziomu konkurencyjności obszarów przygranicznych do pozostałego obszaru Polski. Zestawienie to zaprezentowano w tabeli 3.

Generalnie najwyższe wartości wskaźników (zaś w przypadku stopy bezrobocianajniższą wartość) odnotowano w przypadku podregionów nieposiadających dostępu do granicy państwowej (grupa C), przy czym prawidłowość ta została zaobserwowana zarówno dla 2004, jak i 2014 roku. Z kolei spośród jednostek charakteryzujących się przygranicznym położeniem zdecydowanie wyższe wartości analizowanych wskaźników przyjmowały podregiony położone przy granicy wewnętrznej UE (grupa A). W tym zakresie obszary te osiągnęły niższą średnią wartość wskaźnika jedynie w przypadku przeciętnej liczby osób pracujących w gospodarce narodowej na 1000 mieszkańców, która okazała się wyższa w zbiorze podregionów należących do grupy B.

Tabela 3. Średnie wartości wskaźników cząstkowych konkurencyjności według typów podregionów w 2014 r.

Nazwa wskaźnika	Typ podregionów	2004	2014	2004 = 100
1. Podmioty gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności	A	869,2	982,7	113,1
	B	697,5	785,9	112,7
	C	946,9	1069,1	112,9
2. Pracujący w gospodarce narodowej na 1000 ludności	A	341,5	387,5	113,4
	B	407,5	423,4	103,9
	C	408,1	455,7	111,6
3. Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca (zł)	A	19982,8	32863,5	164,5
	B	16790,9	27549,0	164,1
	C	24281,0	42362,6	174,5
4. Stopa bezrobocia (%)	A	23,1	13,2	57,0
	B	22,5	16,5	73,1
	C	19,1	11,7	61,2
5. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto na 1 mieszkańca (zł)	A	2133,7	3537,8	165,8
	B	1986,5	3353,0	168,8
	C	2205,9	3696,3	167,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (www.stat.gov.pl).

Porównując dane za 2014 rok z rokiem bazowym można zauważyć, że generalnie największą dynamikę w zakresie nakładów konkurencyjności (liczba podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności oraz pracujący w gospodarce narodowej na 1000 ludności) oraz w zakresie spadku stopy bezrobocia zanotowano w przypadku obszarów położonych przy wewnętrznej granicy UE. Nie znalazło to jednak odzwierciedlenia w zakresie PKB *per capita*, którego najwyższy wzrost zaobserwowano w grupie podregionów nieposiadających dostępu do granicy. Jednocześnie w grupie podregionów położonych przy zewnętrznej granicy Unii Europejskiej zanotowano największą dynamikę wzrostu poziomu płac, co jednak nie zmienia faktu, iż zarówno na początku, jak i na końcu analizowanego okresu pozostawał on w przypadku tej kategorii jednostek na najniższym poziomie. Ponadto w grupie tej zaobserwowano najniższą dynamikę w przypadku wszystkich pozostałych analizowanych wskaźników.

Wnioski

Współczesne procesy rozwojowe charakteryzują się znaczną polaryzacją przestrzenną prowadzącą do wyraźnych podziałów na obszary bardziej rozwinięte (obszary wzrostu) i tzw. stagnacyjne (peryferyjne) cechujące się słabą kondycją ekonomiczną. Obszary przygraniczne charakteryzują się generalnie niższym poziomem rozwoju gospodarczego oraz konkurencyjności niż obszary położone centralnie, co potwierdza tezę, że peryferyjność w znaczeniu geograficznym przekłada się na peryferyjność w ujęciu społeczno-gospodarczym. Położenie geograficzne wpływa bowiem na dostępność regionów, stopień współpracy gospodarczej oraz sieci powiązań a także rozwój infrastruktury transportowo-komunikacyjnej.

Dla procesów rozwojowych zachodzących na obszarach przygranicznych kluczowe znaczenie ma jednak charakter granicy, przy której są one położone oraz poziom jej przenikalności. Przeprowadzone analizy wykazały, że:

- 1) obszary położone przy granicy państwowej charakteryzują się generalnie niższym poziomem rozwoju gospodarczego oraz konkurencyjności niż obszary położone centralnie;
- 2) obszary położone przy wewnętrznej granicy Unii Europejskiej, tj. granicy otwartej i integracyjnej charakteryzowały się generalnie wyższym poziomem konkurencyjności niż obszary położone przy zewnętrznej granicy UE;
- 3) obszary położone przy wewnętrznej granicy Unii Europejskiej charakteryzowały się generalnie większą dynamiką wzrostu wartości wskaźników składających się na syntetyczny miernik konkurencyjności niż obszary położone przy granicy zewnętrznej.

Wyniki te zdają się potwierdzać, że otwartość granicy państwowej stanowi ważny czynnik aktywizujący, natomiast jej szczelność i niska przenikalność – czynnik dezaktywizujący rozwój i konkurencyjność położonych przy niej obszarów.

Bibliografia

Bakier B., Meredyk K., *Istota i mechanizm konkurencyjności*, [w:] *Konkurencyjność gospodarki polskiej a rola państwa przed akcesją do Unii Europejskiej*, H. Podedworny, J. Grabowiecki, H. Wnorowski, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2000.

Bański J., *Granica w badaniach geograficznych – definicja i próby klasyfikacji*, „Przegląd Geograficzny” 2010, 82, 4.

Black M., *Regiony* [w:] B. Smith, *Regional Policy*, Oxford Press, Oxford 2006.

Bronisz U. i inni, *Konkurencyjność powiatów w województwie lubelskim w latach 1999-2004*, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2015.

Góralski P., Lazarek M., *Czynniki kształtujące konkurencyjność regionów*, Zeszyty Naukowe SGGW, Polityki Europejskie, Finanse i Marketing nr 1(50) 2009.

Huggins R., *Debates and Surveys Creating a UK Competitiveness Index: Regional and Local Benchmarking*, “Regional Studies” 2003, vol. 37.1.

Huggins R., Davies W., *European Competitiveness Index 2006-2007*, United Kingdom 2006.

Jeliński B., *Wpływ konkurencyjności międzynarodowej na kształt zagranicznej polityki ekonomicznej*, [w:] *Problemy współczesnej gospodarki światowej*, H. Treder (red.). Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, Prace i Materiały Instytutu Handlu Zagranicznego UGd, nr 30, Sopot 2007.

Klamut M., *Konkurencyjność gospodarki regionalnej i lokalnej*, [w:] *Gospodarka regionalna i lokalna*, Z. Strzelecki (red.), PWN, Warszawa 2008.

Marciniak S., *Innowacyjność i konkurencyjność gospodarki*, C.H.Beck, Warszawa 2010.

Miszczuk A., *Uwarunkowania peryferyjności regionu przygranicznego*, Wydawnictwo Norbertinum, Lublin 2013.

Raczyk A., Dołzbłasz S., Leśniak-Johann M., *Relacje współpracy i konkurencji napograniczu polsko-niemieckim*, Wydawnictwo „Gaskor”, Wrocław 2012.

Globalizacja a konkurencyjność w gospodarce światowej, pod red. Noga M., Wydawnictwo CeDeWu., Warszawa 2009.

Human Development Report[online]<http://hdr.undp.org> [dostęp: 28 sierpnia 2009 r.].

Jagiello E. M., *Strategiczne budowanie konkurencyjności gospodarki*, Wydawnictwo Poltext, Warszawa 2008.

Porter M. E., *Strategia konkurencji. Metody analizy sektorów i konkurencji*, PWE Warszawa 1992.

Ratti R., *Spatial and Economic Effect of Frontiers. Overview of Traditional and New Approaches and Theories of Border Area Development* (in:) *Theory and Practice of Transborder Cooperation*, eds. R. Ratti, S. Reichman, Basel and Frankfurt am Main 1993.

Rozwijające się regiony – rozwijająca się Europa, Czwarty raport na temat spójności gospodarczej i społecznej, Komisja Europejska 2007.

Van Houtum H., *The Geopolitics of Borders and Boundaries*, Geopolitics 2005, No 10(4).